

A yw plant a phobl ifanc anabl yn cael mynediad cyfartal at addysg a gofal plant?

Nodyn o ddigwyddiad i randdeiliaid: 27 Medi 2023

Yn bresennol:

- Laura Anne Jones AS
- Ken Skates AS (yn rhannol))
- Sarah Bartlett, Dirprwy Glerc
- Sian Hughes, Ymchwilydd

1. Maint y broblem

Gofal plant

1. Roedd cytundeb cyffredinol bod gofal plant ar gyfer plant ag anableddau, neu sydd ag anghenion ychwanegol, yn gyfyngedig iawn. Roedd enghreifftiau o leoliadau penodol lle'r oedd yr holl staff wedi cael hyfforddiant i gefnogi plant ag anghenion ychwanegol, ond ychydig iawn o leoedd oedd ar gael. Awgrymwyd y gallai rhieni deimlo'n nerfus ynghylch gadael eu plant yng ngofal staff nad oes ganddynt yr hyfforddiant angenrheidiol.
2. Er bod croeso i fynediad at daliadau uniongyrchol, ni ellid eu defnyddio gan nad yw'n bosibl dod o hyd i ofal plant digonol ar gyfer plant ag anghenion ychwanegol.

- 3.** Roedd diffyg cyfathrebu rhwng rhieni a lleoliadau gofal plant, a chafwyd enghraifft o riant yn cael gwybod na allai eu plentyn fynd, mwyach, heb unrhyw gyfathrebu blaenorol am unrhyw broblemau. Teimlai rheini eu bod cael eu gwneud i deimlo mai nhw oedd y broblem, heb unrhyw awgrym y gallai lleoliadau addasu i gefnogi plentyn ag anghenion ychwanegol. Galwyd am fwy o atebolrwydd ar gyfer lleoliadau gofal plant ynghyd â chanllawiau ar gyfathrebu â rhieni.
- 4.** Mae yna amrywiadau ledled Cymru o ran mynediad at dechnoleg clyw cynorthwyol, ac amrywiaeth yn yr amser a oedd ar gael gan staff er mwyn cael hyfforddiant i ddefnyddio'r dechnoleg honno. Ceir amrywiaeth hefyd o ran mynediad at wasanaethau allanol megis therapi lleferydd ac iaith.
- 5.** Mae angen hyfforddiant gorfodol i staff ac athrawon meithrin a gwybodaeth am sut i gael mynediad at wasanaethau allanol.

2. Addysg

Ystad yr ysgol

6. Mae anawsterau gyda mynediad i gadeiriau olwyn mewn rhai ysgolion prif ffrwd. Dylid addasu pob ysgol ar gyfer y rheini sydd â nam ar y clyw neu'r golwg. Mae anallu i gyfathrebu am ba bynnag reswm yn eithrio rhai dysgwyr. Mae ysgolion ag acwsteg dda o fudd i bawb. Mae safbwyntiau cymysg ynghylch pa mor llwyddiannus fu ysgolion yr 21ain ganrif mewn perthynas â gwella acwsteg.

Asesiad

7. Roedd pryder ynghylch ysgolion yn gwrthod asesu disgyblion ar sail tystiolaeth gyfyngedig (er enghraifft, bod ag oedran darllen da) sy'n golygu nad yw'r ysgol yn gallu darparu'r cymorth sydd ei angen ar y dysgwr. Nid yw asesu wedi'i seilio ar anghenion unigol y plentyn. Nid yw ysgolion yn derbyn diagnosis preifat ar gyfer plentyn, a geisir yn aml gan rieni oherwydd hyd y rhestrau aros.

8. Mae diffyg argaeledd profion cyfrwng Cymraeg. Mae yna offer sgrinio dyslecsia y gellir eu defnyddio ar gyfer plant o 6 oed ymlaen, ond nid oes cysondeb yn eu defnydd ledled Cymru. Dywedwyd ei bod bron yn amhosib defnyddio Iaith Arwyddion Prydain, neu Gymraeg arwyddo gyda chefnogaeth mewn lleoliadau cyfrwng Cymraeg.

Amserlenni llai

- 9.** Mae'n ymddangos bod llawer o ddefnydd o amserlenni llai ar gyfer plant ifanc, o dan oedran ysgol gorfodol (4 a 5 oed) yn ogystal â dysgwyr hŷn. Mae'n ymddangos bod hyn yn dod yn duedd. Dim ond pan fydd gan ysgolion gytundeb y rhieni y dylid defnyddio'r rhain, a phan fod hynny er budd gorau'r plentyn. Rhoddwyd enghreifftiau o ysgol yn cynnig dwy awr yn yr ysgol heb unrhyw drafodaeth gyda'r teulu ar sut i ddiwallu anghenion y plentyn. Nid yw'r defnydd o amserlenni gostyngol yn cael ei fonitro. Roedd yna enghreifftiau o blant wedi bod ar amserlenni llai am flynyddoedd lawer, yn hytrach na bod yn fesur tymor byr. Teimlwyd bod amserlenni llai yn lleihau'r straen ar ysgolion a achosir gan ddiffyg cyllid, adnoddau a staff, ac y gellir ei weld fel 'opsiwn hawdd' i ysgolion. Mae prinder staff arbenigol ar gyfer plant byddar.
- 10.** Gall ysgolion fygwth gwahardd plant oherwydd problemau ymddygiad, heb ystyried nad yw'r ysgol yn gallu cefnogi'r plentyn i raddau digonol. Awgrymwyd y gallai gwahardd fod yn opsiwn gwell i deuluoedd gan fod hawl i apelio, ond yn aml mae teuluoedd yn ofni gwahardd yn fawr.
- 11.** Efallai y bydd angen amserlen lai ar rai dysgwyr – megis y rheini â Covid hir – ond gyda gwaith yn cael ei anfon adref ar eu cyfer.
- 12.** Mae angen i'r system fod yn addas ar gyfer yr unigolyn, ac er budd gorau iddo, a chyda chytundeb rhieni.

Y gweithlu

- 13.** Efallai na fydd staff ysgol yn deall cyflwr penodol plentyn ar bob adeg. Nid yw ysgolion na staff meddygol yn deall amodau mwy newydd fel Covid hir yn dda, ac efallai y bydd plant yn ei chael hi'n anodd cael mynediad i addysg. Mae angen mwy o hyblygrwydd a dull dysgu cyfunol ar rai dysgwyr.
- 14.** Mewn cymunedau gwledig, gall un athro fod yn cefnogi mwy nag un dosbarth blynyddoedd cynnar felly efallai na fydd yn gallu cefnogi plentyn ag anghenion ychwanegol.
- 15.** Mae yna ddiffyg hyfforddiant arbenigol i wneud addasiadau syml mewn perthynas ag acwsteg mewn ystafell a fyddai'n helpu pob dysgwr, nid dim ond y rheini â nam ar eu clyw. At hynny, mae diffyg mynediad i lefelau uwch o laith Arwyddion Prydain, a chefnogaeth laith Arwyddion Prydain i blant a'u teuluoedd.
- 16.** Gall diffyg staff cymorth mewn ysgolion fod yn ynysig i blentyn sy'n gallu cael ei fwlio ac sy'n unig. Mae angen cymorth ychwanegol ar rai dysgwyr yn ystod egwyl yn y maes chwarae.
-

- 17.** Nid yw athrawon cyflenwi yn cael gwybodaeth am anghenion plant unigol mewn dosbarthiadau. Gall hyn arwain at broblemau gydag ymddygiad y plentyn, a chosb o ganlyniad.
- 18.** Mae llawer o athrawon plant byddar yn agos at ymddeoliad ac ychydig 'ar y gweill'.
- 19.** Mae llawer o adnoddau rhad ac am ddim ar gael i gefnogi athrawon i helpu dysgwyr â nam ar eu clyw neu ar eu golwg, a all fod yn drawsnewidiol. Ni fyddai mabwysiadu ymagwedd ychydig yn wahanol at addysgu yn ychwanegu at lwyth gwaith athro, byddai'n lleddfu'r baich.
- 20.** Dylid ystyried darparu hyfforddiant ar gyfer athrawon mewn Addysg Gychwynol Athrawon i'w helpu i ddeall anabledau, yn enwedig gan fod rhai anabledau yn gudd. Mae angen bod yn rhagweithiol yn hytrach nag yn adweithiol.
- 21.** Dylai fod mwy o fodolau rôl athrawon anabl.

Gwybodaeth a chyfathrebu

- 22.** Ychydig iawn o wybodaeth sydd ar gael i deuluoedd. Mae rhai adnoddau annibynnol ar gael, ond dim ond ychydig bach o ffynonellau meddygol.
- 23.** Roedd rhai'n teimlo bod yna safbwynt mai ysgolion sy'n gwybod beth sydd orau i ddysgwyr, a bod diffyg cyfathrebu â rhieni ynglŷn â sut i gefnogi dysgwyr unigol. Mae hyn yn arbennig o wir pan fydd plentyn yn dechrau yn yr ysgol. Mae arbenigedd pawb arall yn cael ei werthfawrogi'n fwy nag arbenigedd rhiant.
- 24.** Ni roddir gwybodaeth yn rhagweithiol i rieni am eu hawliau i adnabod anghenion. Mae canfod yn gynnar yn allweddol i gael mynediad at gymorth ac mae angen i rieni ddeall sut i nodi anghenion eu plentyn.
- 25.** Roedd rhai o'r farn bod gwybodaeth am ddewisiadau ar gael, ond efallai bod rhieni plant anabl hefyd yn llywio systemau eraill fel budd-daliadau, iechyd a thai. Mae rhieni'n teimlo mai eu cyfrifoldeb nhw yw cael cymorth. Weithiau mae'n rhaid i riant ddewis pa beth i ymladd drosto.
- 26.** Mae angen cefnogi teuluoedd ond hefyd eu grymuso i ymgymryd â materion eu hunain.

Gwahaniaethu

- 27.** Yn aml, nid yw rhieni yn sylweddoli eu bod yn destun gwahaniaethu – dyfynnwyd ffigwr o 90 y cant ar gyfer y rhai y gwahaniaethwyd yn eu herbyn. Efallai y bydd teuluoedd yn cymryd yn ganiataol mai 'dyna sut mae pethau'. Disgrifiwyd gwahaniaethu fel rhywbeth cyffredin iawn
-

yn gyffredinol. Gellir gwahaniaethu yn erbyn teuluoedd ym mhob rhan o'u bywydau, a 'dyna a ddaw'n norm'.

28. Mae'n bosibl bod rhieni'n cael eu 'dylanwadu' i deimlo eu bod yn broblem wrth ofyn am ddiwallu anghenion eu plentyn. Er bod llwybrau ar gael i fynd i'r afael â gwahaniaethu, gall fod yn anodd ei brofi.

29. Awgrymwyd bod amserlenni llai yn fath o wahaniaethu gan fod disgyblion eraill yn cael eu hawliau llawn i addysg. Yn yr un modd – i'r rheini sydd ei angen – gall gwrthod amserlen lai fod yn wahaniaethol.

30. Gall gwaharddiadau hefyd gael eu hystyried yn wahaniaethol pan fo dysgwr yn cael ei wahardd oherwydd na all ysgol ddiwallu anghenion dysgwr oherwydd Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) neu fod gan y dysgwr anghenion ychwanegol eraill.

31. Gall ysgolion fod yn gwahaniaethu yn erbyn dysgwyr ond efallai nad ydynt o'r farn eu bod yn gwneud hynny ac efallai nad yw'n fwriadol, ond ni allant ymdopi ag ymddygiad dysgwyr. Yn aml, daw gwahaniaethu i ben pan ddarperir cymorth priodol i'r ysgol.

32. Ychydig iawn o achosion o wahaniaethu oherwydd anabledd sy'n cael eu cyflwyno i'r Tribiwnlys Addysg.

Effaith y Ddeddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg

33. Nid yw rhieni nac ysgolion yn cael y wybodaeth gywir am y gyfraith newydd. Dylai fod gan ddysgwyr fynediad at Gynllun Datblygu Unigol (CDU) o dan y system newydd, ond mae rhieni yn 'brwydro' i gael gafael ar gynllun o'r fath, ac i ddiwallu anghenion eu plant.

34. Mae rhestrau aros ar gyfer asesiad a diagnosis yn hir. Er y gall rhiant ofyn am nodi ADY, gall hyn gymryd 12 wythnos ac yn ystod y cyfnod hwnnw, nid yw anghenion plentyn yn cael eu diwallu.

35. Mae'r system newydd yn cael ei gweithredu'n wahanol ym mhob awdurdod lleol, er gwaethaf y ffaith nad yw'r diffiniad o anghenion dysgu ychwanegol wedi newid o'r ddeddfwriaeth anghenion addysgol arbennig flaenorol.

36. Mae plant ag anghenion dysgu sylweddol yn cael eu hysbysu nad ydynt yn gymwys ar gyfer CDU ac felly'n cael 'darpariaeth gyffredinol'. Gall rhieni dderbyn hyn a cholli unrhyw hawl i apelio neu unrhyw fynediad i dribiwnlys neu wasanaeth datrys. Nid yw pob rhiant yn gallu herio'r ysgol neu'r awdurdod lleol ac mae pryder mai dim ond y lleisiau cryfaf sy'n cael eu clywed.

37. Efallai y bydd rhai ysgolion yn pryderu bod teuluoedd yn gofyn am gymorth oherwydd y goblygiadau cost i'r ysgolion. Mae yna ofn bod yr angen am gefnogaeth ADY yn cael ei ddehongli yn ôl yr hyn y gall ysgolion ei gynnig.

38. Nid yw'r awgrym y byddai'r system ADY newydd yn haws na'r system AAA i rieni ei llywio yn wir.

39. Mae angen adolygu'r Cod ADY.

3. Effaith

40. Mae'n bosibl y bydd plant byddar sy'n defnyddio laith Arwyddion Prydain yn gwbl ynysig gan nad oes neb arall yn yr ysgol yn gallu defnyddio laith Arwyddion Prydain. Mae'n bosibl bod gan y plentyn weithiwr cymorth, ond nid oes unrhyw gynlluniau wrth gefn os yw'r person hwnnw'n absennol.

41. Gall yr effaith ar blant ag ADY sy'n mynychu ysgol brif ffrwd fod yn ddrwg iawn i'w hiechyd meddwl.

42. Mae yna ddiffyg dealltwriaeth o effaith Covid ac iechyd hirdymor. Mae dysgwyr covid hir mewn ysgolion prif ffrwd yn tyfu'n fwyfwy ynysig, ac mae methu â chymryd rhan yng ngweithgareddau'r ysgol yn cael effaith negyddol ar iechyd meddwl.

43. Mae'n bosibl na fydd dysgwyr ag anghenion ychwanegol yn gallu cael mynediad i weithgareddau ar ôl ysgol, yn enwedig y rheini nad ydynt yn gallu bod yn yr ysgol am ddiwrnod llawn.

4. Dewisiadau

44. Nid oes mynediad i'r ddarpariaeth a ddewiswyd ar gael. Mewn un ardal, mae yna un ysgol arbennig hygrych, sy'n llawn. Rhaid i rieni, felly, ddefnyddio ysgolion prif ffrwd, lle mae disgyblion yn cael trafferthion, a lle maent yn teimlo nad oes gobaith cael cymorth arbenigol. Mae rhieni yn aml o'r farn eu bod yn 'ffodus' i gael mynediad i leoliadau arbenigol. Mae yna gynnydd yn y gofynion ar gyfer lleoliadau arbenigol, ond dim cynnydd mewn capasiti.

45. Nid oes ysgol ar gyfer y byddar yng Nghymru felly nid oes cymorth gan gymheiriaid. Roedd pryderon am ddirywiad mewn unedau cymorth arbenigol a'u bod yn dod yn fwy cyffredinol, sy'n gwadu dewis i ddisgyblion byddar.

- 46.** Mae'n bosibl bod y dyheadau ar gyfer dysgwyr yn is mewn ysgolion arbennig nag mewn ysgolion prif ffrwd. Fodd bynnag, mae gan rai teuluoedd flaenoriaethau gwahanol, ac mae mynychu ysgol arbennig yn dod â llawer o fanteision gan gynnwys iechyd meddwl a llesiant dysgwyr.
- 47.** Mae llawer o deuluoedd eisiau i'w plentyn gael ei addysgu yn y brif ffrwd. Dylai pob ysgol allu diwallu anghenion pob disgybl yn lleol, ond mae angen darparu adnoddau ar gyfer hyn. Mae hyn yn hynod o ddud o ran cael y staff a'r adeiladau priodol.
- 48.** Mae'n ddelfrydol i bobl ifanc fynd i'r ysgol leol a bod yn rhan o'r gymuned, ond nid yw hyn yn bosibl i bob dysgwr. Gall ysgolion prif ffrwd ganolbwyntio ar ganlyniadau, ond mae rhieni am i'w plant ffynnu. Mae'r pwysau ar ysgolion i gael perfformiad academiaidd da yn treiddio drwodd i ddysgwyr.
- 49.** Mae plant byddar yn cael eu haddysgu yn bennaf mewn ysgolion prif ffrwd lle mae'n bosibl nad oes cymorth ar eu cyfer.
- 50.** Nid oes darpariaeth ar gyfer y plant hynny sy'n 'syrthio yn y canol' rhwng bod angen ysgol arbennig neu ysgol prif ffrwd.
- 51.** Mae angen mwy o gyfleoedd addas o ran gyrfaoedd.

5. Rhwystrau

Trafnidiaeth

- 52.** Yn aml, nid oes gan fysiau offer i ddelio â chadeiriau olwyn a defnyddwyr cadeiriau olwyn. Gall cludiant fod yn broblem i rai y gall fod angen eu codi o'r ysgol yn ystod y diwrnod ysgol. Mae hyn wedi bod yn broblem yn enwedig mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg, lle awgrymwyd bod dysgwyr yn mynychu ysgol cyfrwng Saesneg yn lle hynny. Mae'n bosibl y bydd gan blant byddar allu cyfyngedig i deithio'n bell.
- 53.** Pan fo plentyn yn mynychu ysgol y tu allan i'r dalgylch, caiff yr awdurdod lleol wrthod darparu cludiant am ddim o'r cartref i'r ysgol, hyd yn oed os yw'r ysgol honno er budd gorau'r plentyn. Ni ddylid ystyried hyn yn fater o ddewis rhieni. Byddai angen enwi'r ysgol ar CDU er mwyn diwallu costau cludiant.
- 54.** Mae materion yn ymwneud â diogelwch mewn rhai cludiant ysgol dan contract heb unrhyw gludiant wedi'i addasu, megis tacsis. Roedd rhywfaint o ddealltwriaeth o'r gost i awdurdodau lleol o ddarparu cludiant arbenigol o'r cartref i'r ysgol. Gall fod yn anodd dod o
-

hyd i gludiant arbenigol. At hynny, mae' anodd dod o hyd i hebryngwyr i ddysgwyr deithio i'r ysgol.